

Divanü Lügati't Türk Kaşgarlı Mahmut

Türk Dilleri Sözlüğü anlamına gelen eser, Türkçenin ilk sözlüğü ve ilk Türk dil bilgisi kitabıdır. Kaşgarlı Mahmut tarafından 1072-1074 yılları arasında yazılmıştır. Eser Bağdat'ta tamamlanmış ve devrin halifesi El-Muktedi Biemrillah (Ebulkasım Abdullah) a sunulmuştur. Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türkçenin Arapça kadar zengin bir dil olduğunu göstermek amacıyla yazılmıştır. Eser Arapça olarak kaleme alınmıştır. Türkçe kelimelere Arapça karşılıklar verilmiş; bu kelimelerin anlamlarını açıklamak ve nasıl kullanıldıklarını belirtmek için de kelimelerin geçtiği destan, sagu, koşuk, sav gibi çeşitli metinlerden örnekler verilmiştir. Eserde Türk boyları ve coğrafyası ile Türklerin örf ve gelenekleri hakkında önemli bilgiler de verilmektedir. Türkler arasında sözlü gelenekte yaşayan ürünlerin yazıya geçirilip günümüze ulaşması bakımından önemli bir eserdir. Türk sözlü edebiyatının yazıya geçirilen ilk örnekleri bu eserdir. Eserde 7.500 civarında söz varlığı bulunmaktadır. Eser nesir (düzyazı) olarak yazılmıştır. Örneklerde nazımlar da kullanılmıştır. Eserin tek nüshası İstanbul'da Millet Kütüphanesinde (1266'da el yazısıyla kopyalanmış nüsha).

Aşağıdaki metin, Geçiş Dönemi'nin en önemli eserlerinden biri olan Dîvânu Lugâti't-Türk'ten alınmıştır. Metinde eserin nasıl yazıldığı, kaç bölüme ayrıldığı anlatılmaktadır. Eserin başlangıç kısmından itibaren İslam'ın etkisi açıkça görülmektedir.

DÎVÂNU LUGÂTİT-TÜRK

Esirgeyen ve Bağışlayan Tanrının Adıyla

Büyük erdemli, güzel eylemleri Tanrı'ya hamd olsun! En sağlıklı olan hasta, en düzgün konuşanın kekre olduğu bir çağda, haram ile helali açıkça belirten ayrıntılı açıklamayı (Kur'an'ı) indirerek yol gösteren, kılavuz ve ışığı yücelten Tanrı yolunun yolcusu Muhammed'e, (Tanrı'nın salat ve selamı onun, ailesinin ve yüce soyunun üzerine olsun) Cebrail aracılığı ve vahiy yoluyla iletti.

Şimdi, Muhammet oğlu Hüseyin oğlu kulunuz [Kaşgarlı] Mahmut der ki:

Yüce Tanrı, devlet güneşini Türk burçlarında doğdurdu. Dönenceleri onların ülkeleri çevresinde döndürdü. Bundan dolayı onları Türk diye adlandırdı. Onları çağın hakanları yapıp dünyanın egemenlik dizginlerini ellerine verdi. Onları herkese üstün kıldı, tüm insanlıkla görevlendirdi, doğruluğa yöneltti. Onlara katılanları ve onlar adına çabalayanları güçlendirdi. Bu nedenlerle, istedikleri her şeyi elde ettiklerini ve çapulcuların rezilliklerinden kurtulduklarını kavradım -[ve anladım ki] akıl sahibi her insan onlara katılmalıdır; yoksa, onların ok yağmuruna altında kalırlar. En iyisi onların gönüllerini almak, onlara kulak vererek yanaşmak ve onlarla kendi dillerinde konuşmaktır. Onların düşmanlarından biri, onlardan yana geçerse, onu diğerlerinin hışmından korurlar; başkaları da onunla birlikte sığınabilirler. Böylece kötülüğe uğrama korkuları kalkmış olur.

Buhârâlı imamlar arasında güvenilir bir kaynaktan ve Nişabur halkının bir imamından işittim: Her ikisi de aşağıdaki hadisi aktardı. İkisinin de bilgi kaynağı Tann'nm elçisine (Tanrı'nın salat ve selamı onun üzerine olsun) dayanıyor. Kıyamet günü belirtilerinden, ahir zaman fitnesinden ve Oğuz Türklerinin ortaya çıkışından söz ederken, dedi ki: "Türklerin dilini öğrenin, çünkü onların egemenliği uzun sürecektir." Bu hadis doğru ise -sorumluluğu anlatanların boyunlarına olsun-Türkçeyi öğrenmek dinsel bir gerekliliktir; yok kesin değilse, bilinç de bunu gerektirir. Onların yaşadığı şehirleri, bozkırları dolaştım ve Türk, Türkmen-Oğuz, Çigil, Yağma, Kırgız lehçelerini ve

ağızlarını öğrendim. Ayrıca bu dili en iyi ve en yetkin biçimde konuşanlardan, en eğitimlilerden, soyu en köklü kişilerdenim. Kargı kullanmakta en beceriklilerinden birisiyim. Türk boylarından her birinin lehçesini yetkinlikle öğrendim ve güzelce sıralanmış bir düzen içinde kapsamlı bir kitapta topladım.

Bu kitabı -Ulu Tanrı'dan yardım dileyerek- bengü bir anıt, geçmişten geleceğe kalıcı bir hazine olması dileğiyle yazdım ve buna Kitâbu Dîvâni Lugâti't-Türk adını vererek Kutsal Peygamber ve imamlar ardılı Hâşimî ve Abbasî soyundan, Alemlerin Rabbi'nin vekili, inananların beyi, Şeyhimiz ve Efendimiz Ebü'l-Kâsım Abdullah ibn Muhammed el-Muktadî bi-Emrû'lâh'a adadım. Tanrı onu bitimsiz güçlü ve yararlı bir yaşam için kalıcı kılsın; egemenliğinin köklerini öyle güçlü pekitsin ki eski dönemlerin görkemi sarayından eksik olmasın; kılavuzluğunun ölçüsünü öyle nimetlerle donatsın ki, insanlık, yaşamı onun cömert elinden alsın. Kılavuzluğu uğur yıldızı yoldaşının şansıyla, oku hedefinden şaşmayan doğrultuda olsun, şanlı zafere kavuşmuş dostla ve rezil biçimde boyun eğmiş düşmanla taçlansın. Müslümanlar onun gölgesi, görkemi, gücü, bağıışı ve ününden sonsuza dek yoksun kalmamasın.

Kaşgarlı Mahmut

Dîvânu Lugâti't-Türk

Kaşgarlı Mahmut Kimdir Hayatı Eseri ve Önemi

(1008-1105) XI. yüzyılda yaşamış Türk dil bilginidir. Karahanlılar soyundandır. 1072 yılında yazmaya başladığı Dîvânu Lugâti't-Türk'ü 1074'te tamamlayarak Bağdat'ta Abbasî halifesi El-Muktedî Billah'a sunmuştur. Türk illerini adım adım dolaşan Kaşgarlı Mahmut, çalışmalarında Türkçeyi resmî dil olarak kabul eden Karahanlı Devleti'nden de büyük destek görmüştür. Kaşgarlı Mahmut, Türkçenin serpilip gelişmeye başladığı o dönemde, Türk diline büyük hizmet etmiştir. Aynı zamanda filolog, etnograf ve ilk Türk haritacısı olan Kaşgarlı Mahmut, "Dîvânu Lugâti't-Türk" adlı eserinde yaşadığı dönemdeki Türk illerinin ve boylarının kullandığı ağızları canlı olarak tespit etmiştir. **Türkçe sözlüklerden** ilki olan eserinde yazmıştır.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te Türk dilinin grameri yanında, Türk yer adları, Türk damgaları ve Türk topluluklarını da etraflı şekilde anlatan Kaşgarlı Mahmut, ömrünün sonlarına doğru tekrar memleketi Kaşgar'a dönerek orada vefat etmiştir. Kaşgarlı Mahmut'un "Kitâbu Cevâhirü'n-Nahv fi Lugâti't-Türk" adlı bir eseri daha varsa da henüz ele geçmemiştir.